

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ องค์ที่ 8 และเป็นพระราชโอรสลำดับที่ 72 ประสูติวันที่ 5 กรกฎาคม 2435 สิ้นพระชนม์วันที่ 8 กรกฎาคม 2466 ด้วยโรคพระวัณโรค เมื่อทรงพระเยาว์ศึกษาอยู่กับพระวิมาดา พระองค์ทรงได้รับอิทธิพลการละคร เพราะพระวิมาดามีละครอยู่ในพระราชวังดุสิต

ต่อมาเมื่ออายุ 13 พรรษา ได้เสด็จไปเรียนที่ยุโรป ทรงศึกษาการดนตรี งานช่าง และงานละครที่ประเทศอังกฤษ

เมื่อเสด็จกลับมากรุงเทพฯ รับราชการเป็นอาจารย์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ต่อมาเป็นผู้บัญชาการโรงเรียนเพาะช่าง ทรงมีอัจฉริยภาพในศิลปะสาขาต่าง ๆ ทรงเป็นสถาปนิกที่ออกแบบพระตำหนักของพระองค์เอง ทรงเป็นนักดนตรีที่มีผลงานตกแต่งอยู่หลายแห่ง ทรงเป็นนักประพันธ์บทละคร ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีเพียง 3 เรื่อง และมีคุณภาพสูงส่งทั้งด้านวรรณศิลป์ และนาฏศิลป์ ทรงเป็นช่างที่สามารถในการออกแบบ เวที ฉาก เครื่องแต่งกาย และแต่งหน้า ได้เป็นอย่างดีและเหมาะสมกับบุคลิกลักษณะของตัวละคร ทรงเป็นเจ้าของคณะละครที่มีความสามารถในด้านการบริหารคณะละคร และสามารถกำกับการแสดงและทำการฝึกซ้อมด้วยพระองค์เอง นอกจากนี้ พระองค์ทรงมีความสามารถในการดนตรีหลายอย่างทั้งบรรเลง เปียโน ฮาร์พ ไวโอลิน ระนาดและฆ้องวง อีกทั้งยังทรงสามารถบรรจูป้องเพลงสำหรับการแสดงละครของพระองค์ท่านได้อย่างถูกต้องและงดงาม ความสามารถรอบด้านซึ่งหาได้ยากในบุคคลเดียวเช่นนี้ มีผลอย่างยิ่งที่ทำให้ละครดึกดำบรรพ์ของพระองค์ท่านมีคุณภาพ และเป็นสมบัติล้ำค่าแห่งวงการนาฏศิลป์ของชาติ

สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกมีความสนพระทัยในการละคร ทรงรับโอนละคร จากพระเชษฐาสมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยวงศ์เดชาวุธ มาอยู่วังเพ็ชรบูรณ์ ซึ่งเป็นวังของพระองค์ ท่านที่สืบทอดราชประสงศ์ ในเวลานี้เป็นศูนย์การค้าราชประสงศ์ ทรงพระนิพนธ์บทละครทั้ง 3 เรื่องคือ พระยศเกตุ พ.ศ.2462 ส่องกรรววิก พ.ศ.2462 และเรื่องจันทกนิรี พ.ศ.2463 ซึ่งพระยศเกตุมีที่มาจากนิทานเวตาล ทรงได้แรงบันดาลใจจากสภาพบรรยากาศ ของวังเพ็ชรบูรณ์ เอื้ออำนวยที่จะจัดฉากธรรมชาติได้สมจริง เรื่องส่องกรรววิกมีที่มาจาก ละครเบิกโรง ยักษ์ส่องกรรววิกลักษณะเป็นบทละครใน ทรงเห็นว่าตัวละครหญิงของพระองค์ สามารถแสดงในเรื่องนี้ได้ โดยเฉพาะตัวยักษ์ และเรื่องจันทกนิรี มีที่มาจากจันทกนิรีคำฉันท์ เป็นเรื่องของนิทานชาดกที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพราะเนื้อเรื่องดีเป็นแรงบันดาลใจ ให้ทรงพระนิพนธ์เป็นบทเบิกโรงใช้แสดงแทนเรื่องส่องกรรววิก

ทั้ง 3 เรื่องทรงพระนิพนธ์จากวรรณกรรมดั้งเดิม แต่ทรงมีกลวิธีในการปรับปรุง ให้เป็นบทละครคือ

1. แต่งให้เหมาะกับโอกาสที่แสดง คือทำให้เป็นละครเบิกโรง เช่น เรื่อง ส่องกรรววิก และจันทกนิรี
2. เลือกให้เหมาะกับการแสดงกลางแจ้งที่เป็นธรรมชาติ เช่น เรื่องพระยศเกตุ ซึ่งเขียนด้วยจินตนาการของฉากจริงในวังเพ็ชรบูรณ์เป็นส่วนประกอบสำคัญ
3. พยายามรักษาเนื้อหาการดำเนินเรื่องของเดิมไว้ให้มากที่สุด
4. การต่อเติมปรุงแต่ง จะกระทำต่อเมื่อทำให้เกิดการกระชับในการดำเนินเรื่อง และเกิดความสมจริง
5. เลือกเรื่องที่ตัวละครผู้หญิง ซึ่งมีอยู่ไม่มากนักในขณะละครของพระองค์ แสดงได้ดี
6. ใช้ตัวประกอบพูดตอบโต้กับตัวเอกให้คนดูรู้ความเข้าใจแทนการร้องบรรยาย โดยคนร้องข้างเวทีแบบละครนอกหรือละครใน
7. ให้ตัวประกอบที่นั่งประดับฉากให้ดูถึงการนั้น มีโอกาสร้องและรำบ้างไม่ให้ ดูเหงามนเวที
8. ใช้การออกแบบ สร้างโรงละคร สร้างฉาก และมีเทคนิคให้ดูสมจริง

9. ใช้เสียงประกอบให้ดูสมจริง โดยมีวิธีการจำเพาะเจาะจงเป็นพิเศษ ในฉากที่ท้าวสุคนธ์ มเหสี และพวกบริวารจะปรากฏตัวขึ้น ซึ่งมีการร้องเพลงของพวกวิยาธร โดยทำให้มีเสียงดังมาแต่ไกล เป็นเสียงเบา ๆ แล้วเสียงร้องนั้นค่อย ๆ ดังใกล้เข้ามาทุกขณะ จนตัวคนร้องออกมาปรากฏตัวในฉากที่แสดง

10. เปลี่ยนบุคลิกตัวละครให้มีคุณลักษณะที่ดี คือตัวพระยศเกตุในเรื่องเดิม ไม่รับผิดชอบบริหารบ้านเมือง ลุ่มหลงแต่สตรี พระยศเกตุในบทละครเป็นกษัตริย์ที่ดี เป็นการเลือกสร้างสรรค์ในสิ่งที่ดีงามให้กับวงการละคร

ในการแสดงละครดึกดำบรรพ์ทั้ง 3 เรื่อง เมื่อนำมาศึกษาถึงวิธีการแสดง ผู้วิจัยไม่สามารถหาข้อมูลเรื่องพระยศเกตุ และสองกรรวิกได้เพียงพอ คงมีแต่เรื่องจันทกนิรี เท่านั้นที่สามารถสืบค้นหลักฐานการแสดงได้ตั้งแต่ต้นจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ในตอนต้นคือปี พ.ศ. 2463-2464 จันทกนิรีแสดงที่โรงละครในวังสวนกุหลาบ และตอนปลายปี พ.ศ. 2508-2538 มีแสดงที่หอประชุมโรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร และสถาบันการศึกษาอีกหลายแห่งที่จัดแสดง

สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก ทรงกำกับดูแลการละครอย่างใกล้ชิด และจัดแสดงบนเวทีในโรงละคร ต่อมามีการแสดงกลางแจ้งในตอนกลางคืนเน้นการแสดงให้ดูสมจริง ในเรื่อง ฉาก แสง และเสียง การแสดงในครั้งนั้นแบ่งเป็น 3 ส่วน คือโหมโรงดนตรี เบิกโรง และแสดงละครทั้งเรื่องตามลำดับ หลังจากนั้นละครของพระองค์ท่านไม่ได้พบหลักฐานว่ามีการแสดงถึง 33 ปี จนกระทั่งปี พ.ศ. 2497 มีจัดขึ้นแสดงบ้างแต่ไม่ถูกแบบแผนนัก และจากนี้ห่างถึง 11 ปี จึงมีการจัดแสดงอย่างถูกแบบแผนในปี พ.ศ. 2508 ซึ่งนายชนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากร มอบหมายให้อาจารย์ลมูล ยมะคุปต์ และอาจารย์เฉลย ศุขะวณิช ซึ่งได้เคยแสดงละครดึกดำบรรพ์ ในสมัยของพระองค์ท่าน ผูกัดและแสดงจันทกนิรีขึ้นใหม่ โดยแสดงเต็มเรื่องแต่ปรับปรุงให้สั้นเข้า เนื่องจากเวลาฝึกซ้อมมีน้อยและผู้แสดงไม่คุ้นเคยวิธีร้องรำแบบดึกดำบรรพ์ อีกทั้งมีเวลาแสดงจำกัด คนดูก็ไม่ดูละครได้นานเหมือนแต่ก่อน แต่ถึงกระนั้นละครดึกดำบรรพ์เรื่องจันทกนิรีก็ยังมีแสดง เป็นครั้งคราวมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

สำหรับการพ้อนรำในละครดึกดำบรรพ์ของพระองค์ท่านวิเคราะห์จากรำเดี่ยว รำคู่

ที่เป็นผลงานสร้างสรรค์ของพระองค์และระบำโดยอาจารย์ลมูล และอาจารย์เฉลยในชั้นหลังพบว่า

ชุดรำเดี่ยวท้าวพรหมทัตชมโฉมนางจันทกนิรี เป็นผลงานการประดิษฐ์สร้างสรรค์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก โดยมีหม่อมครูอึ่งช่วยฝึกซ้อม และพระองค์ทรงควบคุมการฝึกซ้อมและกำกับการแสดง ทำรำในเพลงนี้ต้องใช้ความสามารถสูงจึงจะรำได้งาม เพราะท่วงท่าลีลาของท่ารำตามบทล้วนต้องประดิษฐ์ขึ้น เนื่องจากเป็นบทชมความงาม ผู้แสดงจะต้องถ่ายทอดความงามที่พรรณานั้นออกเป็นท่ารำที่งดงามสมกับบท ดังนั้นในบทนี้จึงต้องพิถีพิถันเป็นพิเศษ ลักษณะท่ารำที่ใช้สามารถแยกได้เป็น 3 รูปแบบคือ ใช้ท่ารำที่เป็นท่าแม่บท เพลงช้า เพลงเร็ว และท่ารำที่ประดิษฐ์ขึ้น ทั้ง 3 รูปแบบมีปริมาณของท่ารำที่ใกล้เคียงกัน จึงมีผลให้เกิดการผสมผสานกลมกลืนของท่ารำอย่างพอเหมาะ เป็นสุนทรีย์ของชุดรำนี้ และลักษณะการรำที่อวดฝีมืองดงาม เช่นนั้นก็มีแสดงในละครดึกดำบรรพ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ด้วยเช่นกันซึ่งได้ปรับปรุงรูปแบบมาจากละครในเป็นส่วนใหญ่

การรำคู่ของกนิรีกนิราเป็นชุดที่มีมาแต่เดิม มีความงดงามในเชิงพรรณนาความสวยงามเบิกบานใจที่ได้มาท่องเที่ยวชมธรรมชาติของป่า ในขณะที่เดียวกันก็สอดแทรกบทเกี่ยวรำเข้าคู่กันหลายท่า ท่ารำที่ใช้แสดงมีท่ารำของแม่บทเป็นส่วนน้อยมาก ส่วนใหญ่จะเป็นการตีบท ผู้แสดงจะต้องใช้ความสามารถสูงในการใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายได้อย่างถูกต้อง จึงจะรำงาม การรำชุดนี้เป็นผลงานการประดิษฐ์สร้างสรรค์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก อีกชุดหนึ่ง โดยมีหม่อมครูนุ่มและหม่อมครูอึ่งช่วยฝึกซ้อมโดยพระองค์ทรงควบคุมการฝึกซ้อมและกำกับการแสดง

สำหรับชุดระบำกนิรีกนิรา เป็นชุดที่มีความงดงามมากชุดหนึ่ง ที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ในยุคหลัง และสามารถนำออกแสดงเป็นเอกเทศได้ วิธีการประดิษฐ์คงใช้รูปแบบการสร้างระบำแบบดั้งเดิม คือเมื่อจบระบำแล้วจะต้องต่อท้ายด้วยเพลงเร็วและเพลงลา ซึ่งมักใช้ในความหมายแสดงความเบิกบานใจ นอกจากนี้ยังมีความสวยงามในการจัดแถวของพวกระบำในรูปแบบต่าง ๆ อย่างเป็นระเบียบ และท่ารำส่วนใหญ่จะเป็นท่าคู่ คือรำทำนข้างหนึ่ง

แล้ว ก็จ้ะรำในท่าเดียวกันอีกข้างหนึ่งเสมอ จึงแลดูเป็นระเบียบงดงามมีความสมดุลของท่ารำอย่างสมบูรณ์แบบ

ละครตีกدابรรพ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก มีความไพเราะงดงามในเชิงวรรณศิลป์ ด้วยประณีตในเรื่องภาษาอันสละสลวย มีความหมายลึกซึ้ง สัมผัสกลลัพท์ตัวละครให้เด่นชัด เป็นบทที่สามารถแสดงเป็นละครเวที ทั้งในร่มและกลางแจ้งแบบตีกدابรรพ์คือ ตัดบทบรรยายฉากและอารมณ์ตัวละคร แล้วใช้ฉากบนเวทีหรือสถานที่จริงแทน ความยาวของการร้องในแต่ละตอนของตัวละครแต่ละตัวตลอดจนการเลือกเพลง ทำให้เกิดความกระชับปรับเปลี่ยนไปตามอารมณ์ของตัวละครเป็นอย่างดี มีความกะทัดรัด สะดวก ที่จะจัดแสดงได้โดยไม่ต้องมีเงื่อนไข ในด้านการสร้าง แต่อาจมีปัญหาคือในด้านการร้องรำแบบละครตีกدابรรพ์ซึ่งต้องอาศัยผู้แสดงที่มีคุณภาพทั้งการร้องและการรำเป็นอย่างดี จึงมีผลให้การแสดงในรูปแบบนี้ค่อยๆ ลดลงเป็นลำดับ และผู้ที่มีประสบการณ์และมีความรู้ก็มีน้อย ทำให้การถ่ายทอดความรู้ของการแสดงละครตีกدابรรพ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทละครตีกدابรรพ์ในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกถูกกลืนเลือนไปอย่างน่าเสียดาย วิทยาลัยนันทศิลป์ได้พยายามอย่างยิ่งที่จะเสาะแสวงหาข้อมูลอันน่าเชื่อถือ ซึ่งหาได้ยากยิ่งมาประมวลเข้าด้วยกัน เพื่อรื้อฟื้นผลงานละครตีกدابรรพ์ของพระองค์ท่านขึ้นอีกครั้งหนึ่ง และคงจะมีอันสืบสืบทอดให้บทละครตีกدابรรพ์เรื่อง พระยศเกตุ สองกรรววิก และจันทกนิรี ได้กลับฟื้นคืนสู่วงการนาฏศิลป์ไทยโดยสมบูรณ์และเต็มภาคภูมิอีกครั้งหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ

การแสดงละครตีกدابรรพ์ในปัจจุบัน ไม่นิยมจัดแสดงกัน พบว่ามีปัญหาการจัดขึ้นแสดงได้โดยยากเนื่องเพราะ

1. หาดูตัวแสดงที่จะต้องขับร้องเพลงได้ไพเราะและรำสวยได้ยาก
2. ผู้ทรงคุณวุฒิที่จะถ่ายทอดมีอยู่น้อย
3. ผู้ชมการแสดงมักไม่สนใจอยากดูละคร

จากปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ น่าจะมีทางออกที่ดีได้ ถ้าคิดจะฟื้นฟูการละครชนิดนี้ขึ้นแสดง และที่สำคัญที่สุดก็คือ ทุกฝ่ายต้องมีเวลาให้การฝึกซ้อมละครชนิดนี้มากพอ รวมทั้งนักดนตรีด้วย และเนื่องจากวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร มีงานการแสดงมากอยู่แล้ว จึงน่าจะเป็นปัญหาหนึ่ง ที่มิได้จัดขึ้นแสดง และหรือถ้าจัดขึ้นแสดงแล้วไม่คุ้มกับการลงทุนลงแรง เพราะไม่มีคนเข้าชม การแสดงมากเท่าที่ควรจะเป็น ดังเช่นเรื่อง จันทกนิรี ที่แสดงไปแล้ว ณ โรงละครแห่งชาติ เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2536 เนื่องในโอกาสที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกกรมรอบ 100 ปี แห่งวันประสูติ นำเสียดายที่มีแสดงเพียงวันเดียว ทั้ง ๆ ที่ตัวละครทุกตัวใช้เวลาฝึกหัดซ้อมกัน เป็นเวลานาน ทำให้ท่านผู้ฝึกซ้อมและตัวแสดงหมดกำลังใจ

เรื่องผู้แสดงผู้ถ่ายทอดฝึกซ้อม และนักดนตรี กรมศิลปากร มีพร้อมกว่าสถาบันอื่น ๆ แต่ขาดปัจจัยสำคัญคือ ผู้ริเริ่มทำโครงการนี้ให้มีการฟื้นฟู จัดแสดงละครดึกดำบรรพ์ขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะละครเรื่องพระยศเกตและสองกกรววิก เพราะตอนนี้บุคลากรต่าง ๆ ยังมีพร้อม ท่านผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์เฉลย สุชะวณิช ยังช่วยดูแลการฝึกซ้อมได้ และมีลูกศิษย์ช่วยท่านได้ หลายคน และนอกจากนี้ละครดึกดำบรรพ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ก็น่าที่จะได้มีการฟื้นฟูขึ้นแสดงเช่นเดียวกัน จึงอยากฝากข้อคิดเห็นและเสนอแนะนี้ไว้ เพื่อท่านใดที่สนใจรักในศิลปการละครดึกดำบรรพ์จะได้จัดขึ้นแสดงให้เป็นรูปธรรมได้บ้าง เพราะต่อไป ภายหน้าละครชนิดนี้อาจจะเหลือแต่เพียงชื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้รู้จักเท่านั้น

ดังนั้นการคิดจะอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมทั้งหลายไว้ ผู้ที่มีส่วนร่วมในการรับผิดชอบ ในเรื่องเหล่านี้จึงควรที่จะหาทางแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นภายในได้ทันที่ ก่อตั้งปัจจัยต่างๆ อันจะเอื้ออำนวยให้การดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของไทยเหล่านี้จะสูญไป

สำหรับนักวิชาการที่สนใจ เรื่องเหล่านี้จะอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมก็น่าที่จะได้ช่วยกัน ค้นคว้าและศึกษาเรื่องละครดึกดำบรรพ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสืบต่อไป ได้อีก เพื่อเป็นการสานต่อแนวทางวิชาการของเรื่องละครดึกดำบรรพ์ตั้งแต่ต้นจนสมบูรณ์ สืบต่อไปได้